

.....
BD-länsprojekt

Vikt- och butiksförpackade livsmedel

Livsmedelsprojekt i BD-län 1999

INNEHÅLL

BAKGRUND	3
MÅL	4
SYFTE	4
AVGRÄNSNINGAR	4
DELTAGANDE	5
GENOMFÖRANDE	5
Utbildning	5
Provning	5
Bedömning av resultatet	6
Sammanställning	6
TIDSPLAN	7
RESULTAT	7
Antal butiker	7
Verifierade vågar	8
Våginstruktioner	8
Bedömning	8
UPPFÖLJNING	9
SLUTSATS OCH DISKUSSION	9
BILAGOR	
Checklista	Bilaga 1
Protokoll	Bilaga 2
Ordlista	Bilaga 3

⋮

Vikt- och volymkontroll av butiksförpackade livsmedel

Livsmedelsprojekt i BD-län 1999

Bakgrund

Tidigare låg ansvaret för föreskrifter och tillsyn av volym och vikt på Konsumentverket. Ansvaret övergick bland annat till SWEDAC (Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll) i och med att *lag (1992:1514) och förordning (1993:1066) om måttenheter, mätningar och mätdon* trädde i kraft 1994.

I 7 § förordningen om måttenheter, mätningar och mätdon har regeringen utsett SLV (Statens livsmedelsverk) och den kommunala nämnd som utövar livsmedelstillsynen till tillsynsmyndigheter när det gäller färdigförpackade livsmedel. SWEDAC svarar för övrig kontroll och tillsyn enligt dessa författningar.

Med stöd av lagstiftningen har SWEDAC utfärdat *föreskrifter om färdigförpackning av varor efter volym eller vikt* (STAFS 1994:19) samt om *EEG - märkning av färdigförpackade varor* (STAFS 1993:18). SWEDAC:s föreskrifter utgör en implementering av EU-direktiven 75/106/EEG samt 80/232/EEG.

I föreskrifterna (STAFS 1994:19) finns regler om hur stora avvikelser som tillåts för en färdigförpackad vara eller parti av sådana varor. Vidare finns regler om hur kontroll skall göras för att fastställa nettoinnehåll.

Tre grundläggande regler finns vad avser mängd:

- det genomsnittliga innehållet i ett parti färdigförpackade varor får inte vara mindre än den mängduppgift som finns på förpackningen.
- proportionen färdigförpackningar med otillåten avvikelse får inte överstiga en viss kvantitet.
- ingen enskild färdigförpackning får ha en negativ avvikelse som är mer än dubbelt så stor som den tillåtna avvikelsen enligt ? nedan.

Tabell 1 Tillåtna negativa avvikelser enligt STAFS 1994:19

Nominell mängd Q i gram eller milliliter				Tillåtna negativa avvikelser	
				som % av Q	g eller ml
	5	till	50	9	-
från	50	till	100	-	4,5
från	100	till	200	4,5	-
från	200	till	300	-	9
från	300	till	500	3	-
från	500	till	1 000	-	15
från	1 000	till	10 000	1,5	-

När tabellen används skall värdet på den tillåtna negativa avvikelser som anges i procent i tabellen, omräknas till vikt- eller volymenheter som avrundas uppåt eller nedåt till närmaste tiondels gram eller milliliter.

Mål

Målsättningen med projektet var att minst fem butiker i varje kommun ska kontrolleras vad gäller vikten i butiksförpackade varor. Kommuner med färre butiker än fem till antalet kontrollerar alla

Syfte

Syftet med projektet var:

- att utbilda länets inspektörer i lagstiftning om den nya tillsyns-uppgiften och hur viktkontroll av färdigförpackade varor ska ske.
- att göra en ^ascreeningkontroll av länets butiker för att kontrollera att angiven vikt stämmer

Avgränsningar

För att få en hanterbar mängd varor avgränsades projektet till att endast kontrollera butiksförpackade varor. Man kan använda sig av två olika provtagningsplaner för att kontrollera det faktiska innehållet i en förpackning. Det ena är oförstörande provning som innebär att förpackningen inte öppnas. Det andra är förstörande provning, d v s provning som innebär att förpackningen öppnas eller förstörs. I detta projekt avgränsade vi oss till att använda oförstörande provning.

Deltagande

I detta länsprojekt deltog 8 kommuner. Dessa var Arvidsjaur, Boden, Gällivare, Haparanda, Kiruna, Luleå, Pajala och Piteå.

En arbetsgrupp ordnade med utbildning, projektplan och checklista (Bilaga 1 och Bilaga 2). Gruppen bestod av Roland Maaherra (Luleå), Håkan Sundqvist, Åsa Strömberg (Boden), Åke Israelsson (Gällivare) och Göran Sandman (Kiruna).

Genomförande

Utbildning

Projektet startade med en utbildningsdag där länets inspektörer bjöds in till utbildning i lagstiftning och vägningsteknik. Utbildningen leddes av Björn Hagberg från SWEDAC. Ulla Fäger, Livsmedelsverket medverkade också.

Provning

Vid besöken på butikerna medtogs en ^bkrönt vikt, miniräknare och checklista (Bilagor 1-2). Kontrollen utfördes enligt nedanstående stegvisa instruktioner:

1. Kontrollera om och när vågen senast ^cverifierades. Verifieringen av vågen innebär att vågen kontrolleras av kontrollanter som är ackrediterade av SWEDAC, till exempel Statens provningsanstalt, SP. I samband med verifieringen sätts ett kontrollmärke på vågen som sedan plomberas. SWEDAC:s kontrollmärke har tre kronor och texten ”legal mätteknik”, ackrediteringsorganets nummer samt månad och år för den genomförda verifikationen. Plombering ska ske på vågar som är nyare än från år 1934. Den vanligaste typen av våg som används i livsmedelsaffärer skall krönas vartannat år. Det finns dock vågar som inte kräver verifiering.
2. Identifiera kontrollvågen genom att skriva upp identifikationsnumret som står skrivet någonstans på vågen.
3. Notera i checklistan om det finns våginstruktioner till personalen.
4. ^dSkaldelen(= d eller e) på vågen bör vara 2 g eller bättre. Notera aktuell skaldel i checklistan.
5. Nollställ vågen. Ställ kontrollvikten (500 g) på vågen. Väg kontrollvikten fem gånger och räkna ut medelvärdet. Vikten ska läggas på samma ställe varje gång, mitt på vågplattan. När vägningen sker bör det vara lugnt omkring vågen och mobiltelefoner avstängda. Notera i checklistan, kolumn A.
6. Räkna ut korrektionsfaktorn. $B=A/\text{kontrollvikten}$. Notera i checklistan, kolumn B.
7. Ta fram 5 - 10 varor som ligger på samma typ av tråg. Notera varunamn i första kolumnen. Vikten på livsmedlen ska vara mellan 500 - 1 000 g för att man ska kunna använda sig av tabellen för godkänd negativ avvikelse enligt STAFS 1994:19. Lägg varorna mitt på vågplattan, samma plats varje gång. Notera den

avlästa bruttovikten i kolumn C. Som vara väljs i första hand köttfärs för att lättast kunna göra en prisjämförelse.

8. Beräkna den korrigerade bruttovikten. $D = \text{avläst bruttovikt (C)} / \text{korrektionsfaktorn (B)}$. För in värdet i kolumn D.
9. Emballage vikten noteras i kolumn E. Om den inte är känd är det lämpligt att väga 10 stycken emballage för att därför dela resultatet med 10. Ta gärna med plast och etiketter för att få ett mer rättvisande resultat. För in värdet på emballagevikten i kolumn E
10. Beräkna verklig nettovikt. $F = \text{korrigerad bruttovikt (D)} - \text{emballag vikt (E)}$. För in värdet i kolumn F.
11. Skriv av angiven nettovikt från märkningsetiketten i kolumn G.
12. Beräkna avvikelserna för varje vägt livsmedel. $H = \text{verklig nettovikt (F)} - \text{angiven nettovikt (G)}$. Notera avvikelserna i kolumn H.
13. Metoden ger en osäkerhet om +/- 2 skaldelar det vill säga på en våg med skaldel 2 g kan felet vara +/- 4 g.

Bedömning av resultatet

Efter provning gjordes en slutlig bedömning av resultatet.

Bedömningsgrunder:

Godtagbart	Om medelvärdet av avvikelserna har en undervikt eller övervikt högst 3x kontrollvågens skaldel
Ej godtagbart	<ul style="list-style-type: none">■ Om medelvärdet av avvikelserna överstiger 3x kontrollvågens skaldel.■ Om bruttovikten är angiven som nettovikt.■ Om en enskild förpackning har en undervikt som är större än den dubbla negativa avvikelserna enligt STAFS1994:19.
Ej bedömt	Används om det råder osäkerhet kring tolkning av resultatet.

Fyll i bedömningen i checklistan.

Sammanställning

Varje kommun gör en sammanställning som skickas till Luleå kommun för läns-sammanställning.

Tidsplan

Projektet pågick från och med 1 januari 1999 till och med 30 april 1999.

Resultat

Nedanstående sammanställning gäller de 8 (av totalt 14) kommuner som deltog i projektet.

Vissa punkter i checklistan har inte sammanställts då de endast utnyttjades som faktaunderlag av respektive kommun.

Resultatet redovisas nedan i Tabell 2.

Tabell 2 Sammanställning av resultat från viktprojekt i Norrbottens län 1999

<i>Kommun</i>	<i>Besökta ställen</i>	<i>Verifierad våg</i>	<i>Skriftliga våginstr</i>	<i>Godtagbart</i>	<i>Ej godtagbart</i>	<i>Ej bedömt</i>
Arvidsjaur	6	3	3	3	2	1
Boden	6	4	3	6		
Gällivare	6	6	3	5	1	
Haparanda ¹	5	5	5	4	1	
Kiruna	6	4	6	5	1	
Luleå	7	4	7	5	2	
Pajala	4	4	4	2	2	
Piteå	7	4	7	5	2	
Totalt	47	34 (72%)	38 (80%)	35 (74%)	11 (23%)	1 (2%)

Målet med projektet var att minst fem butiker i varje kommun skulle kontrolleras avseende vikten på butiksförpackade varor. I de kommuner med färre än fem butiker kontrolleras alla. Målet anses vara uppfyllt för de 8 kommuner som deltog i projektet.

Antal butiker

I länet har 47 butiker kontrollerats.

¹ Resultaten är för vågar som finns inne i butikslokalerna. Dessa används normalt inte för vägning, förpackning och prissättning av kött.

Verifierade vågar

Av de 47 undersökta vågarna hade 34 kontrollmärke och 4 var nya vågar (max 2 år gamla). En av de 9 som saknade kontrollmärke hävdade att vågen var kontrollerad men att märket lossnat.

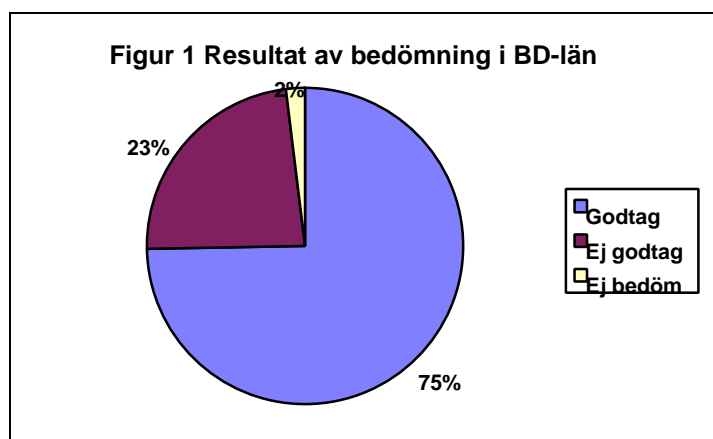
I sammanställningen har vi även inräknat de vågar som enbart har SP:s kontrollmärke som verifierade då osäkerhet råder beträffande begreppet. I Haparanda utfördes kontrollen på butiksvågar då man fått besked från SWEDAC och SP att det inte krävs verifiering av vågar som väger, prissätter och paketerar samtidigt d v s de vågar som huvudsakligen används för butiksförpackning av kött.

Våginstruktioner

Skriftliga våginstruktioner till personalen fanns hos de flesta butikerna 80 %.

Bedömning

Resultatet av bedömningen redovisas i Figur 1.

Bedömningen godtagbart gavs till 35 av de 47 (75 %) butikerna.

Resultatet av vägningen bedömdes vara ej godtagbart i 23 % (11 av 47) av butikerna. Anledning till att butikerna fick bedömning ej godtagbart fördelades mellan följande orsaker:

- Medelvärdet av avvikelserna översteg kontrollvågens skaldel med 3 gånger. Dessa butiker utgjorde 7 av de 11 (64 %) som bedömdes ej godtagbara. Lägsta acceptabla avvikelser är mellan 0,3 - 6 g beroende på vågens skaldel. Medelvärdet på uppmätta avvikelser var 7 g.
- Bruttovikten var angiven som nettovikt. Av de butiker som fick bedömningen ej godtagbart hade 4 av 11 (36%) denna anmärkning. Emballagen väger ofta mellan 6 - 20 g. Medelvärdet på uppmätta avvikelser var 10 g.

I undersökningen så upptäcktes ingen enskild förpackning med en för hög undervikt enligt Tabell 1, se s 4. Av tabellen så framgår att en enskild förpackning får avvika med max 30 g för undersökta förpackningsstorlekar (förpackningar mellan 500 - 1 000 g).

I en butik bedömdes inte resultatet då det inte gick att fastställa vågens skaldel. Resultatet var dock sådant att det kunde bedömts godtagbart även med en skaldel på 1 g.

Uppföljning

Det är upp till varje kommun att bestämma vilken typ av uppföljning som ska göras. Det skulle vara intressant att utföra ett screeningtest av smörgåsmat eller dylikt där kilopriserna är högre.

Slutsats och diskussion

Syftet med projektet var dels att utbilda inspektörerna i länet om lagstiftningen och hur viktkontrollen ska ske dels att utföra en screeningkontroll enligt ovan.

Screeningen visar att det finns brister i uppvägningen av butiksförpackade livsmedel i nästan en fjärdedel av butikerna (23 %). Bristerna visar sig i vissa fall vara till fördel för konsumenterna till exempel då butikerna tarerar bort för mycket om man övergått till lättare tråg.

Vi har inte sammanställt den vinst / förlust som butikerna med anmärkning har gjort med anledning av brister i vägningsförfarandet. Trågen har enligt uppgift från en del handlare blivit allt lättare vilket minskar eventuell vinst med att ej tarera bort tråg och ange bruttovikt som nettovikt.

På checklistan hade tagits med en fråga om vågen som kontrollerades var verifierad. Vår undersökning visade att 72 % av vågarna var märkta. Det som inte framgår är hur många som var märkta med SWEDAC:s kontrollmärke och hur många som var märkta med kontrollorganets märke. Det rådde osäkerhet om vad som ingår i begreppet verifiering, vilka vågar som ska vara verifierade och vilka märkningar som gäller för att vågen ska anses verifierad. Då detta projekt inte var ett vågprojekt utan ett viktprojekt så lämnas denna fråga tillsvidare öppen. Det finns säkert önskemål hos länets inspektörer att få ta del av en tydlig information kring denna angränsande kontroll.

Vår undersökning visar att det endast är 4 vågar (2 verifierade och 2 icke verifierade) som inte har visat exakt 500 g vid jämförelse med den krönta vikten på 500 g. Avvikelsen har då varit max 2 g. Det är möjligt att avvikelserna blir större då vägning sker i ytterkanterna av vågens mätområde.

De systematiska fel som är vanliga är att man tarerar bort trågen men glömmer bort inplastning och etikettering för de vågar som väger efter emballering.

Kontrollvägning av plast och etikett i en butik visade att plast och etikett motsvarade ca: 5 g i det fallet. Vissa butiker kontrollväger inte trågen utan går enbart på trågleverantörens specifikationer. Många väger också trågen ett och ett vid tarering, vilket innebär systematiska fel då det är frågan om vågar med stor onoggrannhet. Uppgifter på noggrannhetsklass för de undersökta vågarna har inte medtagits i denna sammanställning.

Sammanfattningsvis så är de avvikelser som uppvisas i denna undersökning av marginell art för enskilda konsumenter. Speciellt för köttfärs som ofta har låga kampanjpriser. Det skulle vara intressant att utföra ett screeningtest av smörgåsmat eller dylikt där kilopriserna är högre.

Värt att notera är även att ju bättre upplösning (ju mindre skaldelar) en våg har desto mindre viktavvikelser tolereras. Det är vanligt att skaldelen varierar med mätintervallet, t ex kan skaldelen vara 1 g upp till 3 kg och 2 g över 3 kg. Det finns anledning till utbildning / information om hur man väger rätt till butikspersonal då väldigt små avvikelser kan bedömas ej godtagbart.

Viktkontroll av butiksförpackade livsmedel

Checklista

Butik: _____

Fastighetsbeteckning: _____

Inspektör: _____

Personal: _____

Datum: _____

När är vågen verifierad? _____

Vågidentifikation (nr) _____

Finns våginstruktioner till personalen? _____

Förpackningsvågens skaldel e eller d = _____

Kröningsvikten: _____

Visningsvärde vid 500 g: _____

(väg 5 ggr och ta sedan medelvärdet)

Vara: _____ Beräknad försäljningsmängd per år: _____

Genomsnittspris per kg: _____

BEDÖMNING: Godtagbar Ej godtagbar Ej bedömt ŷŷŷŷŷŷŷ

Kommentarer: _____

Namnteckning

PROTOKOLL

<i>Vara</i>	<i>Pris/kilo</i>	<i>Förpackningsdatum</i>	<i>Vägning med kontrollvikt (kröningsvikt)</i>	<i>Korrektionsfaktor</i>	<i>Avläst bruttovikt</i>	<i>Korrigerad bruttovikt</i>	<i>Emballagevikt</i>	<i>Verklig nettovikt</i>	<i>Angiven nettovikt</i>	<i>Avvikelse</i>
			<i>A</i>	<i>A/kontrollvikt = B</i>	<i>C</i>	<i>C/B = D</i>	<i>E</i>	<i>D-E = F</i>	<i>G</i>	<i>F-G = H</i>
Exempel	49,90	97-03-03	502 g	502/500=1,004	618 g	618/1,004=616 g	12 g	616-12=604 g	608 g	604-608=-4 g
<i>Medelvärde:</i>										

Kommentarer: _____

Ordlista

^a **Screeningkontroll** - ett förenklat förfarande för viktkontroll av färdigförpackade varor. Detta ger en indikation om förpackningarnas innehåll är riktigt, men ersätter inte stickprovskontroll eller allkontroll. **Stickprovskontroll** - del av parti slumpmässigt uttaget för undersökning. Vanligtvis 32 prover uttagna från ett parti. Medelvärdet jämförs med uppgivet medelvärde på förpackningarna. **Allkontroll** - genomförs som en stickprovskontroll, men utförs på partier som är mindre än 150 enheter.

^b **Kränt vikt** - vikt som kontrollvägts av SWEDAC

^c **Verifiering** - vågen kontrolleras så att den ger riktiga vägningsresultat och överensstämmer med utfärdat typgodkännande..

^d **Skaldel** - vågens upplösning